

Kunst in beweging tijdens
de Franse Tijd: Roof,
restitutie en het ontstaan van
musea

Programma

12 mei 2023, Museum Hof van Busleyden

Programma

10.00-10.30	Onthaal met koffie
10.30-10.45	Welkom Stephanie D'Hose, Voorzitter Senaat Kristl Strubbe, Museum Hof van Busleyden
10.45-11.00	Introductie op de studiedag en de tentoonstelling Verborgene Parels Hannah Iterbeke, Museum Hof van Busleyden
11.00-11.30	Kunst als een attribuut van de natie Het ontstaan van publieke kunstcollecties in België in het begin van de negentiende eeuw Prof. dr. Tom Verschaffel, KU Leuven
11.30-12.15	Antwerpen – Parijs retour De Franse tijd in de collecties van het KMSKA Siska Beele en Lizet Klaassen, KMSKA
12.15-13.15	Lunch
13.15-13.45	Toegelachen door de schaduw van Rubens. Franse cultuurpolitiek en de 'Vlaamse school' Dr. Brecht Deseure, Université Libre de Bruxelles & Koninklijk Bibliotheek van België
13.45-14.15	Een bewogen geschiedenis Het parcours van in beslag genomen Mechelse kunstwerken in de Franse Tijd (1794-1815) Dr. Beatrijs Wolters van der Wey
14.15-14.45	Koffiepauze
14.45-15.45	Rondetafelgesprek : de grenzen van het restitutedebat Dr. Christophe Busch, Hannah Arendt Instituut Dr. Nico Van Hout, KMSKA Lucie Lambrecht, Lambrecht Law Office Dr. Vicky Van Bockhaven, UGent

	Moderator: Nicky Aerts
15.45-15.55	Conclusie Dr. Samuel Mareel, Museum Hof van Busleyden & UGent
15.55 – 16.10	De inzichten van de dag in dichtvorm Proza-K – Yves Kibi Puati Nelen en Cleo Klapholz
16.30-18.00	Vrij bezoek aan de tentoonstelling <i>Verborgene Parels</i> met inleiding door Curator Hannah Iterbeke

Kunst als een attribuut van de natie

Het ontstaan van publieke kunstcollecties in België in het begin van de negentiende eeuw

Op het einde van de achttiende en in het begin van de negentiende eeuw veranderde het statuut van de kunst. Onder invloed van natievorming en meer concreet ook door de 'roof' van kunstwerken door het revolutionaire en Napoleontische Frankrijk, groeide overal in Europa het bewustzijn dat de oude kunst 'patrimonium' was, dat het aan de natie en aan het volk toebehoorde. Dit leidde ertoe dat het artistieke verleden in toenemende mate werd gecultiveerd, en werd ingezet ter bevordering van de vaderlandsliefde en de legitimering van de natiestaat. Het impliceerde ook dat de toegang tot deze kunst publiek hoorde te zijn, en dus moest worden samengebracht in musea. De overheid had de plicht de zorg voor de oude kunst en de organisatie van publieke collecties op zich te nemen.

Tom Verschaffel is hoogleraar Cultuurgeschiedenis aan KU Leuven en Kulak. Zijn onderzoek betreft voornamelijk de studie van de geschiedschrijving en de historische cultuur, en de geschiedenis van het culturele bedrijf in de achttiende en de negentiende eeuw. Hij publiceerde o.m. *De hoed en de hond. Geschiedschrijving in de Zuidelijke Nederlanden 1715-1794* (1998), *Mise-en-Scène. Keizer Karel en de verbeelding van de negentiende eeuw* (met Robert Hoozee en Jo Tollebeek, 1999), *De weg naar het binnenland. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur, 1700-1800: de Zuidelijke Nederlanden* (2017) en *Sculpting abroad. Nationality and mobility of sculptors in the nineteenth century* (met Marjan Sterckx, 2020)

Antwerpen – Parijs retour

De Franse tijd in de collecties van het KMSKA

Op 5 december 1815 is het eindelijk zover. Na ruim 20 jaar keren veel van de kostbare schilderijen, waaronder talrijke werken van Rubens, die door de Franse revolutionaire troepen in 1794 als oorlogsbuit waren meegevoerd naar Parijs, terug naar Antwerpen.

Het eerste deel van de lezing schetst niet alleen de lotgevallen van deze kunstwerken in turbulente tijden, ze belicht ook hoe ze vervolgens in de collecties van het KMSKA terecht kwamen en er een aanzienlijk deel van de kerncollectie zouden uitmaken.

Het tweede deel van de lezing zal ingaan op de conservatie en restauratie van de geconfisqueerde werken tijdens hun verblijf in Parijs en na hun terugkeer in Antwerpen. Wat weten we over de omstandigheden van hun transport, hun verblijf en de in Parijs gebruikte restauratieprocedures en materialen. Daarnaast worden enkele voorbeelden uit de collectie van het KMSKA besproken.

Siska Beele (Menen 1957) behaalde de graad van licentiaat in de oudheidkunde en de kunstgeschiedenis aan de Katholieke Universiteit Leuven met de eindverhandeling De roem van de Antwerpse school. De schilderijencyclus van Nicaise De Keyser in de Antwerpse museumvestibule, 1862 – 1872. Van 1991 tot 2022 was zij verbonden aan het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen achtereenvolgens als tentoonstellingsmedewerker, educatieverantwoordelijke en onderzoeker. Haar wetenschappelijke interesse gaat uit naar de Belgische kunst uit de 19de eeuw en naar de geschiedenis van het museum en zijn collecties. Tijdens de sluiting van het KMSKA werkte zij mee aan de collectiepresentatie en aan het collectieboek. Daarnaast coördineerde zij de twee tijdelijke tentoonstellingen naar aanleiding van de heropening van het museum. Zij is ook een bevlogen redactielid van het museummagazine Zaal Z.

Lizet Klaassen (Tilburg 1964) studeerde kunstgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht gevolgd door de vijfjarige opleiding tot restaurator van schilderijen en beschilderde objecten bij Stichting Restauratie Atelier Limburg, Maastricht. Daarna liep zij een half jaar stage bij het Hamilton Kerr Institute, Cambridge University, Verenigd Koninkrijk.

Van 1999 tot 2018 was zij hoofd van het restauratieatelier van het KMSKA en leidde zij onder andere de complexe behandeling van Memlings God de Vader met zingende en musicerende engelen. Ook bestudeerde zij de restauratiegeschiedenis van het KMSKA in de 19e eeuw. Momenteel maakt zij deel uit van het team Collectieonderzoek als Open Science vertegenwoordiger en houdt zij zich bezig met de technische fotografie van de Ensor- en Rubenscollectie.

Toegelachen door de schaduw van Rubens

Franse cultuurpolitiek en de 'Vlaamse school'

Voor heel wat tijdgenoten voelde de inbeslagnames van de meesterwerken onder Frans bewind als een verlies. De erfenis van de Vlaamse school gold immers als een bron van lokale, stedelijke trots. Het kunstonderwijs aan de Antwerpse Academie bijvoorbeeld werd in de achttiende eeuw sterk gekleurd door een hang naar continuïteit met de hoogtijdagen van de barokmeesters. De wegvoering – en de latere terugkeer – van de vermaarde schilderijen was dan ook een gebeurtenis met een belangrijke cultuurhistorische impact, onder meer dankzij het klimaat van de ontluikende Romantiek. Maar ook de Franse overheid was zich bewust van het culturele gewicht van de 'Vlaamse' artistieke erfenis. Prefecten en andere bewindvoerders speelden in hun publieke communicatie bewust in op het lokaal gecultiveerde verlangen naar een heropleving van het glorierijke kunstverleden. Onder invloed van de toenemende nationalisering van dat artistiek discours in de negentiende eeuw groeide het achterblijven van een deel van de kunstwerken in Frankrijk na 1815 bovendien uit tot een zelfstandig cultuurpolitiek thema.

Brecht Deseure is als historicus verbonden aan Koninklijke Bibliotheek van België en de Université libre de Bruxelles. Hij doet onderzoek naar de politieke cultuur tijdens de revolutietijd in de Zuidelijk Nederlanden. Hij publiceerde onder meer de boeken *Onhoudbaar verleden. Geschiedenis als politiek instrument tijdens de Franse periode in België* (2014) en *Revolutie in Antwerpen. De aquarellen van Pierre Goetsbloets (1794-1797)* (2021).

Een bewogen geschiedenis

Het parcours van in beslag genomen Mechelse kunstwerken in de Franse Tijd (1794-1815)

De jaren 1790 vormen in onze streken, met de bezetting en vervolgens annexatie door de Fransen, een scharniermoment waarop honderden kunstwerken uit hun oorspronkelijke habitat werden weggehaald of zelfs vernietigd. De reconstructie van hun parcours leest als een detective en laat in vele gevallen toe werken opnieuw in context te begrijpen. De lezing schetst de situatie in Mechelen en zoomt in op de 'zendingen' waarmee in 1794 buitgemaakte stukken naar Parijs werden afgevoerd. Feit of fictie? Het wat, hoe en waarom van deze envois zullen volgens de laatste stand van het onderzoek en met Mechelse voorbeelden worden toegelicht.

Beatrijs Wolters van der Wey studeerde Klassieke filologie, Kunstwetenschappen en Management en beleid van de gezondheidszorg aan de universiteiten van Antwerpen en Leuven. In 2012 promoveerde zij aan de KU Leuven op een proefschrift over publieke groepsportretten in het oude hertogdom Brabant (1585-1800), waarvoor zij in 2013 de Erik Duvergerprijs van de KVAB ontving. Zij was betrokken bij meerdere kunstwetenschappelijke projecten, en nam in 2016-2018 deel aan het onderzoek naar kunstwerken die ten tijde van de Franse revolutie uit onze streken naar Frankrijk werden afgevoerd (KIK-IRPA, Brussel). Zij is docent bij het Kunsthistorisch Instituut van Antwerpen en publiceert regelmatig over Vlaamse schilderkunst uit de 17de en de 18de eeuw.

Rondetafelgesprek: de grenzen van het restitutedebat

Deelnemers rondetafelgesprek

Dr. Christophe Busch (Hannah Arendt Instituut) studeerde criminologie aan de UGent en Holocaust & genocidestudies aan de *Universiteit van Amsterdam*. Hij promoveerde in Amsterdam (UvA) op een proefschrift getiteld *Picturing Perpetration: the Holocaust seen through 'the image as message'*. Zijn onderzoek en expertise richten zich op processen van daderschap bij collectief geweld (polarisering en radicalisering), beeldvorming omtrent daderschap, concentratiekampen en meer in het bijzonder de geschiedenis van het kampcomplex Auschwitz-Birkenau. Hij was werkzaam voor vele jaren in de forensische psychiatrie (daderbehandeling), was directeur van Kazerne Dossin: memoriaal, museum en onderzoekscentrum over Holocaust en mensenrechten. Sinds 2020 is hij de directeur van het Hannah Arendt Instituut te Mechelen.

Lucie Lambrecht is advocaat aan de balie te Brussel en gespecialiseerd in kunst, erfgoed en recht, dat zij uitoefent in het kantoor Lambrecht Law Office dat zij in 2010 oprichtte. Zij studeerde aan de KU Leuven en behaalde een LLM (Master of Law) aan de University of London. Lucie Lambrecht heeft een Diploma in Art Law Policy and Management behaald aan het Institute of Art and Law (VK) waarvan zij lid is sedert 1996. Zij is ook lid van de Nederlandse Vereniging voor Kunst Cultuur, de Fondation du Droit de l'Art (Genève) en Collections Legal (een internationaal netwerk van gespecialiseerde advocaten in kunst- en erfgoedrecht). Ze adviseert al sinds jaren de Vlaamse Overheid als onafhankelijk expert en was in die hoedanigheid betrokken in de voorbereiding van een aantal belangrijke regelgevingen in de cultureel-erfgoedsector. Zij is sinds 2014 plaatsvervangend raadsheer in het Hof van beroep te Brussel.

Dr. Vicky Van Bockhaven (UGent) behaalde haar Doctoraat aan de Sainsbury Research Unit, University of East Anglia. Ze werkte voorheen in het KMMA en het MAS, waar ze curator was van de verdieping Machtsvertoon. Ze deed in het verleden onderzoek naar de geschiedenis onderliggend aan het befaamde Luipaardmannenbeeld van het KMMA. Vandaag voert Dr Van Bockhaven onderzoek naar de mate waarin herkomstgemeenschappen van KMMA-collecties in Congo opnieuw met dit erfgoed willen aanknopen. De grotere onderzoeksvraag is echter hoe musea, als mikpunt van dekoloniaal en klimaatactivisme, beter kunnen bemiddelen tussen lokale noden en globale agenda's en meer sociale verantwoordelijkheid opnemen m.b.t. deze prangende thema's.

Dr. Nico Van Hout (KMSKA) behaalde het diploma van licentiaat in de Kunstgeschiedenis aan de Universiteit Gent en het diploma Restauratie en Conservatie van Schilderijen aan het NHISK te Antwerpen. Hij promoveerde aan de KU Leuven over functies van doodverf met bijzondere aandacht voor de onderschildering en andere onderliggende stadia in het werk van P.P. Rubens (1995). Tussen 1994 en 1998 was hij als wetenschappelijk medewerker verbonden aan het Rubenianum in Antwerpen. Sinds 2001 is hij werkzaam als tentoonstellingsmaker, conservator en hoofd collecties in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen.

De inzichten van de dag in dichtvorm

Proza-K is het geesteskind van twee woordkunstenaars. **Yves Kibi Puati Nelen** en **Cleo Klapholz**, twee trotse Antwerpenaren die zichzelf hedendaagse poëtische esculapen noemen. Dit is namelijk het oud-Nederlands woord voor dokter. Want in onze maatschappij proberen zij het woord als heelmiddel voor te schrijven.

Proza-K zal aan Poetic Harvesting doen. Dit is een techniek waarbij zij impressies "oogsten" vanuit de gesprekken en het publiek. Hiermee schrijven zij a la minute een nieuw gedicht zodat het publiek op een poëtische manier kan genieten van de hoogtepunten van het evenement.